

Jurisprudential Investigation of the Principle of Preservation and Its Implications for Children's Sexual Education

Maryam Shariati[✉], Kubra Poorabdollah^{ID}

^١. Corresponding author, PHD student of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Women's Campus, Imam Sadiq University, Tehran, Iran. Email: maryamsh1@gmail.com

^٢. Corresponding author, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Women's Campus, Imam Sadiq University, Tehran, Iran. Email: Poorabdollah@isu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received ٠٩ April ٢٠٢٦

Received in revised form ٠٥
May ٢٠٢٦

Accepted ٠٨ June ٢٠٢٦

Available online ٢١ September
٢٠٢٦

Keywords:

Sexual education,
Principle of Protection
(Aṣl al-Taḥaffuẓ),
Tanqīh al-Manāt,
Isti'dhan (seeking permission),
Prevention of sexual
Stimulation.

ABSTRACT

Objective: Sexual education is one of the most important and influential dimensions of education. According to psychological findings, it begins from early childhood and even before birth, and parents' actions and reactions shape the fundamental structure of the child's disposition, morality, and inclinations. In this context, the Principle of Protection (Aṣl al-Taḥaffuẓ) is one of the key components of the process. It refers to placing the child on the natural path of divinely oriented development and preventing premature exposure to and premature awakening of the sexual instinct. This study aims to explain and establish this principle.

Method: This study employs a descriptive-analytical method and collects data through library research. It examines Islamic legal texts and the views of Imami Shi'i jurists. Furthermore, by employing juristic mechanisms such as Qiyās al-awlawiyyah (a fortiori reasoning), Tanqīh al-manāt (identification and refinement of the effective cause), prevention of potential harm, and the practice of the religious community (sīrat al-mutasharri'ah), the study investigates the possibility of deriving and establishing the Principle of Protection.

Results: The findings indicate that although the expression "Principle of Protection" does not explicitly appear in religious texts, its underlying meanings are implicitly dispersed throughout religious texts. By employing the aforementioned juristic mechanisms, this study derives and establishes the Principle of Protection as a strategic principle in children's sexual education, particularly in addressing emerging issues. It also presents a three-dimensional model for parents and the educational system.

Conclusion: Based on the findings of the study, the Principle of Protection can be regarded as a strategic principle in children's sexual education, and many specific rulings in areas such as Isti'dhān (seeking permission) and the prevention of sexual stimulation can be explained and regulated under this overarching principle.

Cite this article: Shariati, Maryam & Poorabdollah, Kubra. (٢٠٢٦). Jurisprudential Investigation of the Principle of Preservation and Its Implications for Children's Sexual Education. *Educational Jurisprudence Studies*, ١٣(٢٥), ١٠٠٢. <https://doi.org/10.22034/mft.2026.22663.1002>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Al-Mustafa International University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/mft.2026.22663.1002>

Introduction

Educational jurisprudence, as one of the emerging branches of Islamic jurisprudence, employs an *ijtihādī* approach to derive rulings concerning education and instruction. Within this framework, sexual education, as a fundamental and influential dimension of the Islamic educational system, has a strategic position. Neglecting this dimension may divert sexual inclinations from their natural course and consequently affect various aspects of human existence as well as worldly and hereafter-oriented well-being. Psychological findings also indicate that sexual curiosity becomes active during the early years of childhood and develops into more complex forms between the ages of three and seven as children become increasingly aware of their bodies and gender differences. Therefore, sexual education cannot be regarded as an insignificant educational dimension or as an area beyond the concern of Islamic law. Since sexual education serves purposes such as preserving chastity, preventing sexual deviation, and protecting the child's psychological and moral well-being, it falls within the category of an instrumental or preliminary obligation. According to the legal principle *mā lā yatimm al-wājib illā bihi fa-huwa wājib*—"that without which an obligatory matter cannot be fulfilled is itself obligatory"—sexual education becomes obligatory where the realization of obligatory educational purposes depends upon it.

Within this context, the Principle of Protection (Aṣl al-Taḥaffuẓ) constitutes a key component of the process of child sexual education. Protection refers to a set of preventive and protective measures whose ultimate purpose is to safeguard the child's psychological and moral well-being against premature exposure to sexual stimuli and concepts and to prevent the premature awakening of the sexual instinct before the child reaches natural puberty. On the one hand, this concept corresponds with the theory of gradual development in developmental psychology, which emphasizes adapting education to the child's cognitive and emotional developmental stages; on the other hand, it is consistent with the concept of *wiqāyah* (preventive protection) in Islamic jurisprudence, which indicates preventive safeguarding of moral boundaries. The significance of this issue has become greater in the contemporary context, particularly because children now have much easier access to sexual content through cyberspace, social media, inappropriate computer games, television programs, films, and unsuitable books and magazines. Accordingly, the present study was conducted to explain and establish the Principle of Protection, derive and systematize it as a general principle from scattered jurisprudential texts, and clarify its educational implications in the contemporary era.

Method

This study employed a descriptive-analytical method, with data collected through library research. In this process, Islamic legal texts and the views of Imami Shi'ī jurists were examined, and the relevant themes concerning the protection of children in matters related to sexuality were analyzed. In addition, *ijtihādī* mechanisms, including *qiyās al-awlawiyyah* (a fortiori reasoning), *tanqīḥ al-manāṭ* (identification and refinement of the effective cause), prevention of potential harm, and the practice of the religious community (*sīrat al-mutasharri'ah*), were employed to derive and establish the Principle of Protection. While considering dispersed examples of jurisprudential rulings, the study sought to identify the

common and generalizable rationale underlying these cases and, on this basis, to systematize the general Principle of Protection.

Results

The findings indicate that although the expression “Principle of Protection” does not explicitly occur in religious texts, its underlying meanings are implicitly and dispersively present in religious and jurisprudential sources. The Qur’anic verses concerning protection in Sūrat al-Taḥrīm and seeking permission in Sūrat al-Nūr, together with narrations prohibiting sexual intercourse in the presence of a child, including the narration known as “yūriṭh al-zinā” in *al-Kāfī*, indicate the necessity of active parental involvement in sexual education and the creation of a safe environment free from stimulating factors.

Furthermore, analysis of certain rulings, including the prohibition of sexual contact with a child’s genital area after the age of six, based on the narration referring to it as “a branch of adultery,” and the prohibition of a woman exposing her hair in the presence of a discerning child, makes it possible to identify a common underlying rationale. On the basis of this analysis, “preventing premature sexual stimulation and preventing the moral deviations resulting from it” was identified as the principal rationale underlying these rulings. Through *tanqīḥ al-manāṭ*, this rationale can be extended to contemporary cases, including children’s exposure to sexual content in cyberspace, inappropriate computer games, television programs and immoral films, as well as pornographic books and magazines.

Accordingly, the criterion of “protecting the child” is not merely a fixed and narrowly confined legal ruling; rather, it constitutes a dynamic and effective principle for addressing emerging challenges. Careful examination of the texts and consideration of conventional understanding indicate that the underlying rationale of the rulings is the preservation of the child’s sexual inclination until the time when marriage becomes possible. This rationale is also present in all matters that must be considered in the sexual education of children. Changes in lifestyles and general social culture do not invalidate this rationale; rather, the increasing number of sources of sexual stimulation makes attention to it even more necessary. Therefore, parents are required to protect children from exposure to stimulating factors and from premature awareness of sexual matters. The study further demonstrates that neglecting children’s sexual education, failing to prevent the premature manifestation of sexual inclinations before puberty and marriage, and disregarding the protection of children from sexual matters may create conditions conducive to sexual stimulation and certain moral and sexual deviations. Based on the principle of preventing wrongdoing, such negligence should therefore be prevented. In addition, the study results in the presentation of a three-dimensional model for parents and the educational system.

Conclusions

The overall findings demonstrate that the Principle of Protection can be accepted as a strategic principle in child sexual education. This principle is based on a set of preventive and protective measures intended to safeguard children’s psychological and moral well-being and

prevent the premature awakening of the sexual instinct. Its foundations can be traced to the dispersed meanings contained in Islamic legal texts and the opinions of Imami Shi'i jurists. Through the use of *ijtihādī* mechanisms, particularly *tanqīḥ al-manāʾi*, the criterion of protection can be extended to contemporary cases and emerging issues. On this basis, many specific rulings concerning matters such as seeking permission, preventing exposure to sexual stimuli, and preventing sexual stimulation in children can be explained and regulated under this overarching principle. Therefore, protecting children in sexual matters constitutes a principle that can serve as a basis for educational policy and the process of sexual education. Its underlying rationale does not change with changes in time, social convention, or culture, and it continues to retain its preventive and educational function under contemporary conditions.

واکاوی فقهی اصل تحفظ و دلالت‌های آن در تربیت جنسی کودک

مریم شریعتی^۱ و کبری پور عبدالله^۲

۱. دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. رایانامه: maryamsh70@gmail.com

۲. دانشیار دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. رایانامه: Poorabdollah@isu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف: تربیت جنسی از مهم‌ترین و مؤثرترین ساحت‌های تربیتی است که بر اساس یافته‌های روان‌شناسی، از همان اوان کودکی و حتی پیش از تولد آغاز می‌شود و کنش‌ها و واکنش‌های والدین، شاکله بنیادین روحیه، اخلاق و گرایش‌های کودک را شکل می‌دهد. در این میان، «اصل تحفظ» یکی از ارکان کلیدی، در فرایند است که به معنای قرار دادن کودک در مسیر طبیعی رشد الهی و جلوگیری از آشنایی زودرس و بیداری پیش‌ازموعده غریزه جنسی وی است. این پژوهش با هدف تبیین و اثبات این اصل انجام شده است.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

روش پژوهش: این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای، به واکاوی نصوص شرعی و آرای فقهای امامیه پرداخته است. همچنین، با به‌کارگیری سازوکارهای اجتهادی همچون قیاس اولویت، تنقیح مناط، دفع ضرر محتمل و سیره متشرعه، امکان استنباط و اثبات «اصل تحفظ» بررسی شده است.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اگرچه عبارت «اصل تحفظ» به صورت صریح در متون دینی نیامده است، اما مضامین آن به صورت ضمنی در متون دینی، پراکنده است. این پژوهش با بهره‌گیری از سازوکارهای اجتهادی یادشده، به استنباط و اثبات «اصل تحفظ» به عنوان یک اصل راهبردی در تربیت جنسی کودکان، به ویژه در مسائل نوپدید، نائل آمده و همچنین «الگوی سه‌بعدی» را برای والدین و نظام تربیتی ارائه کرده است.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های پژوهش، می‌توان «اصل تحفظ» را به‌عنوان یک اصل راهبردی در تربیت جنسی کودک در نظر گرفت و بسیاری از احکام جزئی در حوزه‌هایی مانند استیذان و عدم تحریک جنسی را ذیل این اصل کلان تبیین و تنظیم نمود.

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۲۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۳۰

کلیدواژه‌ها:

تربیت جنسی،

اصل تحفظ،

تنقیح مناط،

استیذان،

عدم تحریک جنسی.

استناد: شریعتی، مریم؛ پورعبدالله، کبری (۱۴۰۵). عنوان مقاله. *واکاوی فقهی اصل تحفظ و دلالت‌های آن در تربیت جنسی کودک*، ۱۳ (۲۵)، ۲۰-۱.

<https://doi.org/10.22034/mft.2026.22663.1002>

© نویسنندگان.

ناشر: جامعه المصطفی علیه السلام العالمیه.

مقدمه

فقه تربیتی به عنوان یکی از شاخه های نوین فقه، با روش اجتهادی به استنباط احکام تعلیم و تربیت می پردازد (اعرافی، ۱۳۹۳: ۳۱). در این چارچوب، تربیت جنسی به عنوان ساحتی بنیادین و اثرگذار در منظومه تربیت اسلامی، از جایگاهی راهبردی برخوردار است. اهمیت موضوع از آنجا نشأت می گیرد که غفلت از این ساحت تربیتی، نه تنها تمایلات جنسی را از مسیر طبیعی خود منحرف می سازد، بلکه تمامی ابعاد وجودی انسان را تحت تأثیر قرار داده، سعادت دنیوی و اخروی او را با مخاطره مواجه می سازد (قبادیان، دهقان و شمشانی، ۱۳۹۶). پشتوانه علمی این ادعا را می توان در یافته های روانشناسی ردیابی کرد. بر اساس این مطالعات، حس کنجکاوی جنسی از سه سالگی در کودکان فعال می شود (فروید، ۱۹۹۳: ۱۴۰-۱۷۰) و در فاصله ۳ تا ۷ سالگی، با افزایش آگاهی نسبت به بدن و تفاوت های جنسیتی، ابعاد پیچیده تری می یابد (مک کوبی و ژاکین، ۱۹۸۰: ۷۵). با توجه به گستردگی دامنه مباحث در تربیت جنسی و اهمیت بسیار این مباحث در تأمین سعادت دنیوی و اخروی انسان، نمی توان تربیت جنسی را نادیده گرفت و آن را امری بی اهمیت و فاقد توجه شارع به شمار آورد. همان طور که تربیت واجب است، تربیت جنسی نیز واجب مقدمی است.

تربیت جنسی از آن رو که مقصود بالذات نیست، بلکه وسیله ای برای تحقق غایاتی چون حفظ عفت، پیشگیری از انحراف جنسی، و صیانت از سلامت روانی و اخلاقی کودک است، در قلمرو واجب غیری یا مقدمی قرار می گیرد؛ زیرا بر اساس قاعده «ما لا یتیم الواجب إلا به فهو واجب»، هرگاه تحقق واجب اصلی بدون آن ممکن نباشد، خود مقدمه نیز واجب می شود (انصاری، ۱۴۱۵ق: ۴۳/۲؛ آخوند خراسانی، ۱۴۰۹ق: ۱۲۱/۲؛ مظفر، ۱۴۲۲ق: ۳۱/۱).

گاه تربیت به طور ناآگاهانه است و به طوری در ضمیر ناهشیار انسان، آثار خود را می گذارد؛ مثل کودکی که در اتاقی که در آن آموزش جنسی صورت می گیرد، حضور دارد این هیجانات را درک می کند و این هیجانات جنسی موجب زمینسازی او برای ارتکاب گناهان جنسی خواهد شد. از آنجا که امروزه دسترسی به محتوای جنسی از قبیل فیلم و تصویر برای کودکان بسیار راحت تر از گذشته شده است، بنابراین، طبق یافته های رفتاری و تحقیقاتی، اگر والدین، کودکی را در فضای مجازی رها کنند یا وظایف تربیتی خود را در قبال به موقع آشنا شدن کودک با مسائل جنسی انجام ندهند، کودک دچار اختلالات جسمی و روحی خواهد شد که زندگی آینده او را تحت تأثیر قرار خواهد داد. چنان که امروزه شاهدیم برخی از افراد دچار بیماری های جنسی و اعتیاد به روابط جنسی نامتعارف، بلوغ زودرس، خودارضایی، همجنس گرایی، تنوع طلبی جنسی، لذت نبردن در روابط زناشویی و ... هستند که زندگی دنیوی و اخروی آنان را تحت تأثیر جدی قرار داده است. بر مبنای این مهم، بررسی این مسئله که تحفظ و پیشگیری والدین در آشنایی زود هنگام کودکان با مسایل جنسی در نصوص شرعی چه جایگاه و ماهیتی دارد شایسته بررسی است. با وجود بررسی مصادیق پراکنده، پژوهشی به استخراج و نظام مندسازی «اصل تحفظ» به عنوان یک اصل کلان نپرداخته است. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف پرکردن این خلأ علمی، در پی استنباط و نظام مندسازی «اصل تحفظ» به عنوان اصلی کلان از دل نصوص پراکنده فقهی و تبیین دلالت های تربیتی آن در عصر حاضر است.

پیشینه پژوهش

در باره تربیت جنسی، آثار متعددی با رویکردهای مختلف، نگاشته شده است. فقیهی، در کتاب «تربیت جنسی: مبانی، اصول و روش ها از منظر قرآن و حدیث»، ضمن تبیین مبانی و اصول تربیت جنسی، بر ضرورت هدایت و کنترل غریزه جنسی و نقش خانواده در تربیت جنسی فرزندان تأکید کرده و برخی دستورهای اسلامی درباره رعایت حریم جنسی، آموزش و مراقبت از کودکان را بررسی کرده است (فقیهی، ۱۳۸۷: ۳۱-۱۹۰). همچنین مرویان حسینی، در کتاب «تربیت جنسی در اسلام»، با بررسی مراحل مختلف رشد انسان، به ضرورت توجه به تربیت جنسی در دوره کودکی و نوجوانی پرداخته و مجموعه ای از آموزه های اسلامی درباره حفظ عفت، کنترل محرک های جنسی و شیوه مواجهه تربیتی با نیازهای جنسی را تحلیل کرده است (مرویان حسینی، ۱۳۹۵: ۸۰-۱۹). این آثار، هرچند از حیث تبیین مبانی و راهکارهای تربیت جنسی اسلامی حائز اهمیت اند، اما عمدتاً به

مجموعه‌ای از دستورات و روش‌های تربیتی، پرداخته‌اند و مسئله «تحفظ» و پیشگیری از مواجهه زود هنگام کودک با محرک‌ها و اطلاعات جنسی، به‌عنوان یک اصل فقهی مستقل و عام، در کانون توجه آن‌ها نبوده است.

احمدی، در مقاله «تربیت جنسی کودک و نوجوان» بر نقش محیط و رفتار والدین در شکل‌گیری تربیت جنسی کودک و ضرورت پیشگیری از قرار گرفتن کودک در موقعیت‌های آسیب‌زا تأکید کرده است (احمدی، ۱۳۹۶). همچنین در مقاله «تعیین مفهوم، ابعاد و مؤلفه‌های تربیت جنسی در قرآن و روایات اسلامی» با تحلیل آیات و روایات، تربیت جنسی اسلامی را در ابعاد جسمانی، روانی و اخلاقی بررسی کرده و بر مؤلفه‌هایی همچون مدیریت تغییرات بدنی، کنترل هیجانات، تقویت عزت‌نفس، عفت و رعایت حدود شرعی تأکید کرده‌اند (حسین‌پور، میرزاحمدی و وطن‌خواه، ۱۴۰۳). با وجود این، بررسی آثار موجود نشان می‌دهد که پژوهش‌های پیشین، غالباً مصادیق و مؤلفه‌های تربیت جنسی یا شیوه‌های تربیتی والدین را بررسی کرده‌اند و به این مسئله کمتر توجه کرده‌اند که آیا می‌توان از مجموعه نصوص و احکام پراکنده مرتبط با پوشش، نگاه، اذن ورود، تفکیک بستر و منع قرار گرفتن کودک در معرض روابط جنسی، یک اصل فقهی عام با عنوان «اصل تحفظ» استنباط کرد؛ و بر اساس آن، مسئولیت پیشگیرانه والدین در قبال آشنایی زود هنگام کودک با مسائل و محرک‌های جنسی را تبیین نمود. پژوهش حاضر درصدد است با عبور از سطح توصیه‌های پراکنده، به استخراج، نظام‌مندسازی و تبیین دلالت‌های تربیتی «اصل تحفظ» بپردازد.

روش پژوهش

این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای انجام شده است. در این راستا، ضمن مراجعه به منابع مرتبط، نصوص شرعی و آرای فقهای امامیه در ارتباط با موضوع پژوهش مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. فرایند پژوهش با تمرکز بر شناسایی و تحلیل مستندات شرعی و دیدگاه‌های فقهی مرتبط با «اصل تحفظ» صورت پذیرفته و تلاش شده است دلالت و ظرفیت این منابع در اثبات اصل مذکور مورد ارزیابی قرار گیرد. همچنین با به‌کارگیری سازوکارهای اجتهادی همچون قیاس اولویت، تنقیح مناط، دفع ضرر محتمل و سیره مشرعه، امکان استنباط و اثبات «اصل تحفظ» بررسی شده است؛ تا از طریق تحلیل این سازوکارها، مبنای فقهی اصل مورد نظر تبیین و امکان استناد به آن در چارچوب پژوهش روشن شود.

مفاهیم

۱. تربیت جنسی

واژه «تربیت» کلمه عربی از ریشه «ربو» است که به باب تفعیل رفته است (طباطبایی، ۱۳۷۹: ۱۷۱). لغت‌شناسان معنای زیادت و رشد را برای آن بیان کرده‌اند. به‌همین دلیل در معامله، کلمه «ربا» را به‌کار می‌برند؛ زیرا بر مال افزوده می‌شود (ابن فارس، [بی‌تا]: ۴۸۳/۲). البته برخی، ریشه تربیت را «ربب» به‌معنای سوق‌دادن و جهت‌دادن می‌دانند که به‌دلیل تسهیل در تلفظ یک حرف حذف و به‌جای آن حرف یاء آمده است (راغب اصفهانی، ۱۳۶۹: ۳۴۰)؛ نهایت آنکه می‌توان برای معنای لغوی آن، زیادت، افزایش و تورم درونی را برشمرد.

جنس، تمایز بیولوژیکی افراد بر اساس کروموزوم‌ها، هورمون‌ها و آناتومی تناسلی که به‌طور سنتی به نر و ماده طبقه‌بندی می‌شود (فأستو و استرلینگ: ۲۰۰۰). تربیت جنسی، فرایند آموزشی جامع برای کسب دانش، مهارت‌ها و ارزش‌های لازم جهت مدیریت سالم، امن و مسئولانه سلامت جسمی، روانی، روابط و هویت جنسی (یونسکو، ۲۰۱۸) (دیالارد، ۲۰۰۳) تعاریف مختلفی برای تربیت جنسی برشمرده‌اند و به‌نوعی وجه مشترک همه آن‌ها هدایت صحیح و کنترل‌گریزه جنسی است. به‌طور مثال، برخی الگو بودن بزرگسال را در تعیین رفتار جنسی کودک، تربیت جنسی تعریف کرده‌اند. (کرکندال، ۱۳۳۱: ۳). برخی دیگر آن را عادات و روش‌های وابسته به غریزه جنسی دانسته‌اند (مطهری، ۱۳۸۹: ۲۲). به‌طور کلی تربیت جنسی، شامل همه فعالیت‌های تربیتی است که از آغاز زندگی، مرحله به مرحله در جهت رشد متعادل و متناسب غریزه جنسی صورت می‌گیرد تا فرد، باوظایف و رفتارهای جنسی آشنا شود و به اهداف تربیت جنسی برسد و نسلی سالم تداوم یابد (فقیهی، ۱۳۹۴: ۲۰).

۲. تحفظ

تحفظ به معنای حفظ کردن؛ خودداری کردن؛ هوشیار و بیداربودن و پرهیزکردن و خود را نگه داشتن است (معین، ۱۳۷۶: ۴/۳۲). در لغت عرب، تحفظ به معنای احتیاط و چاره‌جویی است (راغب اصفهانی، ۱۳۶۹: ۳۴). در قاموس القرآن، کلمه «تحفظ» در تعریف احسان آمده است؛ «حصن در هر تحفظ و نگه داشتن به کار می‌رود.» (قرشی، ۱۳۷۸، ج ۲: ۴۹).

در اصطلاح فقهی «تحفظ» در کتب مختلف فقهی ذکر شده و در غالب آن‌ها منظور از آن «حفظ کردن و مراقبت نمودن» می‌باشد. از جمله آنکه شهید ثانی در مسالک الافهام، در بحث حفظ ودیعه با استفاده از این واژه، آنچه عادتاً در حفظ وسائل انجام می‌گردد را تکلیف شرعی ودیعه گیرنده می‌داند (جبل عاملی، ۱۴۱۱ق: ۸۶/۵). در جواهرالکلام «تحفظ» در مورد حفظ کردن محل طواف در حج به کار برده شده است (نجفی، ۱۴۲۸: ۴۲۲/۱۹). آنچه به عنوان قدرمیتقن فقهی می‌توان از آن به دست آورد، حفظ و نگهداری است.

منظور از تحفظ کودک در این پژوهش مجموعه اقداماتی می‌باشد که به منظور پیشگیری از آشنایی زود هنگام کودک نابالغ با مسائل جنسی است؛ و از منجرشدن به تحریک جنسی کودک قبل از زمان ازدواج جلوگیری می‌کند. علاوه بر این اغلب انسان‌ها در مرحله کودکی از رشد عقلی مناسب برای تشخیص و مقاومت برابر خواسته‌های درونی خود برخوردار نیستند. حال در صورتی که میل جنسی در او ایجاد شود و با مسائل جنسی زود هنگام آشنا گردد، کودک از طبیعتی که خداوند ایجاد آن تمایلات را نیازمند یک سیر جسمی و روحی دانسته خارج شده و تمایل و نیازی در کودک بیدار می‌شود که هنوز زمان و زمینه مناسب برای تأمین آن فراهم نیست و ممکن است برای تأمین این نیاز هر اقدام اشتباهی بکند؛ و هر اتفاقی را رقم بزند که او را مستعد گرفتاری‌های و انحرافات اخلاقی و رفتاری نماید.

۳. تنقیح مناط

تنقیح در لغت، پیراستن و پاک کردن است. گفته می‌شود: کلام منقح؛ یعنی کلامی که اضافه و زیادی در آن نیست. به درآوردن پوست چیزی و عریان نمودن آن هم می‌گویند (ابن منظور ۱۴۱۶ق: ۲/۶۲۵). مناط، در اصطلاح اصولیان عبارت است از «علت»، هرگاه گفته شود: مناط حکم، مقصود علت حکم است (ملکی، ۱۳۷۹: ۲/۱۸۳).

اولین تعریف فقهای امامیه برای تنقیح مناط عبارت است از: جمع کردن بین اصل و فرع گاهی به دلیل عدم فارق است که به آن تنقیح مناط گویند. پس اگر تساوی اصل و فرع در همه جهاتی که به علت حکم مربوط می‌شود محرز شد، تسری و تعدی حکم از اصل به فرع جایز است و در غیر این صورت جایز نیست (حلی، ۱۴۰۳: ۱۸۵). همچنین تنقیح مناط در نزد فقها، شناسایی علت حکم از کلام شارع، از راه حذف ویژگی‌های غیردخیل در حکم محسوب می‌گردد (هاشمی شاهرودی، ۱۴۲۶ق: ۲: ۷۴۴).

یافته‌های پژوهش

اصل تحفظ کودک در نصوص دینی

با توجه به اینکه اصل تحفظ، به صورت صریح و منسجم در نصوص فقهی تعریف نشده است؛ پژوهش حاضر به استنباط و استدلال بر وجوب این اصل از طریق ادله چهارگانه ذیل می‌پردازد: ۱. ادله نقلی مستقیم (آیات و روایات) ۲. قیاس اولویت ۳. تنقیح مناط ۴. قاعده دفع منکر. در پایان به نقش سیره متشرعه در تأیید این ملاک نیز اشاره خواهد شد.

۱. ادله نقلی

۱-۱. وقایه

خداوند در آیه ۶ سوره تحریم، می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ». مراد از «اهل» که از ظاهر لفظ هم بر می‌آید عشیره و قوم است، بعضی گفته‌اند مراد از اهل او امت او است. ولی سخنی بدون دلیل است (طباطبایی، ۱۴۲۱ق: ۴/۱۳۴). براساس این آیه شریفه،

اعضای خانواده از نظر دستگاه عدالت الهی موظفند، اسباب قریب و بعید هدایت و سلامت معنوی خانواده خود را فراهم کنند (اعرافی، ۱۳۹۵: ۱۲۰). یکی از مهمترین وظایف والدین و فرزندان، نگهداری خویشتن به ترک معاصی و عدم تسلیم در برابر شهوات سرکش است و نگهداری خانواده به تعلیم و تربیت و امر به معروف و نهی از منکر و فراهم ساختن محیطی پاک و خالی از هرگونه آلودگی درفضای خانه و خانواده است. این برنامه‌ای است که باید از نخستین سنگ بنای خانواده یعنی از مقدمات ازدواج، و سپس نخستین لحظه تولد فرزند آغاز گردد؛ و در تمام مراحل با برنامه‌ریزی صحیح و با نهایت دقت تعقیب شود (اعرافی، ۱۳۹۵: ۱۳۴).

وقایه شامل انذار، تبشیر، امر و نهی و ... می‌شود. این آیه از مهم‌ترین آیات تربیت در حوزه خانواده است. (همان: ۱۲۵) این تکلیف شامل همه اصل تحفظ و ساحت‌های تربیتی از قبیل عبادی، اعتقادی، اخلاقی و جنسی می‌شود (طبرسی، ۱۴۰۸: ۴/ ۳۱۱؛ طباطبائی، ۱۴۱۲: ۴/ ۳۴۴؛ مکارم شیرازی، ۱۳۸۸: ۳/ ۱۲۱). امر در آیه وقایه ظهور در وجوب دارد. امر «قوا» الزامی است؛ به‌ویژه با توجه به تأکیدات و شدتی که در محتوای آیه وارد شده است؛ متعلق این خطاب تکالیف الزامی است نه رجحانی. آیه شریفه دستور داده که اقدام کنید نسبت به چیزی که فرد را اهل آتش می‌کند و آن عبارت است از واجبات و محرمات یعنی فقط انجام محرمات و ترک واجبات انسان را جهنمی می‌کند و وقایه نسبت به آن لازم است. وقایه در اینجا مفهوم عامی است که اصل تحفظ را بالذات شامل می‌شود. انسان باید خویش و خویشان خود را از گناه و آتش جهنم نگهداری نماید. حفظ بالفعل متصور نیست؛ بلکه آنچه متصور است این است که وقایه یعنی نگهداری از آنچه زمینه جهنمی شدن انسان را فراهم می‌کند (طباطبائی، ۱۴۱۰: ۴/ ۳۱۱؛ طبرسی، ۱۴۰۹: ۴/ ۲۱۱).

در روایتی ابوبصیر می‌گوید: از امام صادق علیه السلام درباره سخن خداوند عزوجل: «قُوا أَنْفُسَكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْجِبَارَةُ»، پرسیدم و گفتم: «این نفس من است، می‌توانم آن را حفظ کنم، ولی چگونه اهل بیت خودم را حفظ کنم؟» فرمود: «آنان را به آنچه خداوند به آن امر کرده است، امر کنید و از آنچه خداوند از آن نهی کرده، نهی کنید؛ اگر تو را اطاعت کنند، آنان را حفظ کرده‌ای و اگر از تو سر پیچی کردند، آنچه بر عهده‌ی تو بود، به انجام رسانده‌ای» (مجلسی، ۱۳۸۷: ۹۷/ ۳۵۶؛ کلینی، ۱۴۱۱: ۵/ ۶۲؛ قمی، ۱۳۹۵: ۲/ ۳۷۷).

آنچه مسلم است بخشی از این محرمات و واجبات همان افعال و آموزه‌هایی است که در ذیل مسائل تربیت جنسی از قبیل پوشش، نگاه، بازی جنسی، خودارضایی و خودنمایی قرار می‌گیرد. این واجبات و محرمات جنسی که بخشی از محتوای آیه است، باید برخی انجام و برخی ترک شود و ازطرفی تحقق این امر، از طریق آگاهی بخشی و تبیین و تعلیم ممکن است؛ باید این امور مهم را والدین به فرزندان آموزش دهند و این مسئله دقیق همان معنای تعلیم و تربیت جنسی است. گروهی از فقهاء معتقدند که بر اساس آیه مذکور واجب است که مؤمنان فرزندان خود را منع کنند از ارتکاب هر آنچه خدا وعده جهنم برای آن داده است و نیز امر کنند بر انجام هر آنچه خداوند برای ترک آن، وعده جهنم داده است و این امر ممکن نیست مگر از راه تربیت کودکان به‌طوری‌که برای آن‌ها اعتقاد و اخلاق صحیح حاصل شود و همچنین از راه تعلیم آن‌ها نسبت به اموری که نزد آن‌ها تکلیف است. بنابراین تعلیم و تربیت ضروری دین است و چیزی است که فقهاء و مفسران در ذیل آیه وقایه به آن اشاره کرده اند (انصاری و همکاران، ۱۴۲۹: ۳/ ۲۹۵). با توجه به نقل مذکور، تحفظ کودک در امور جنسی به‌طور صریح موجب تربیت فرزند و منع و حظر فرزندان از امور حرام و تشویق و سوق دادن آن‌ها به امور مصلح خواهد شد. به‌طورقطع، ازجمله امور حرام، انحرافات جنسی است و ازجمله کارهای صالح، استعفاف دوری از لغزش جنسی است که منع و تشویق بدین امور، خود همان تربیت جنسی است. در رأی فقهی دیگر در ذیل آیه وقایه، به‌صراحت به وجوب هدایت و آگاهسازی فرزندان توسط والدین در افعال نابهنجار اشاره شده است و می‌توان آن را مستندی فقهی بر وجوب تربیت جنسی دانست. این آیه دلالت بر این موضوع دارد که بر ولی واجب است که فرزند را از هرآنچه باعث ضرر فرزند یا دیگران می‌شود و نیز از هر عملی که می‌داند شارع راضی به‌انجام آن نیست، منع کند؛ اعمالی چون: زنا، لواط، غنا، خوردن و نوشیدن اعیان نجس و مسکرات (طباطبائی یزدی، ۱۴۰۹: ۲/ ۶۱۴) آیت الله خویی، ضمن بیان معنایی از تربیت به‌وضوح حکم به وجوب آگاه‌سازی و هدایت فرزندان و همسران نسبت به حلال و حرام و به‌طور خاص بعضی از افعال جنسی می‌کند؛ که این مهم خود تربیت جنسی است. ایشان می‌گوید، براساس آیه وقایه باید گفت که بر

والدین تربیت اسامی فرزندان واجب است؛ و این به معنای تشویق و تحریک آن‌ها به انجام واجبات و ترک محرمات است. برای والدین شایسته است که فرزندان را به عقیده سالم و مسائل شرعی و ارتباط آموزش دهند؛ و همچنین نسبت به دختران و همسران خود مراقبت و محافظت کنند؛ که تبرج و خودنمایی نکنند (خوبی، ۱۴۱۶ق: ۴۵۳/۳).

در حکم این آیه اعمالی همچون زنا و لواط که همگی از انحرافات جنسی هستند و حتی اموری چون نوشیدن مسکرات که انسان را به این سمت سوق می‌دهند، اموری ضرررسان و آسیب‌زا، برای کودکان و بالغان شمرده شده است؛ که والدین ملزم به تحذیر و دورکردن فرزندان از این امور هستند و این اقدام از جانب والدین چیزی جز همان تربیت جنسی نیست. یقیناً این امور منجر به حفظ کودک و پیشگیری از گمراهی و انحرافات تربیتی او خواهد شد. بنابراین تحفظ کودک از دیدن صحنه‌های جنسی و دیده شدن جسمش توسط دیگران نیز طبق آیه شریفه وقایه، موجب هدایت و تربیت جنسی صحیح کودک خواهد بود.

به اعتقاد برخی دیگر از فقها، تربیت روح و نفس فرزندان بر والدین فرض و واجب شمرده شده است؛ و این وجوب تزکیه نفس فرزند، آن هم به‌طور مطلق بر هر فعلی که فسادزاست، مترتب است. بخشی از این پاکی نفس و روان، به‌خودداری از انحرافات جنسی برمی‌گردد. در این باره گفته شده است که هر مسلمانی و بلکه هر انسانی، باید بداند که فرزندانش نزد او ودیعه‌ای از جانب خدا هستند؛ و او نسبت به آن‌ها مسئول است؛ و در این باره محاسبه می‌شوند. از این رو همانطور که بر والدین نفقه فرزندان و تغذیه و حفظ جسم آن‌ها واجب است؛ پرورش عقول و تصحیح اعتقادات آن‌ها جهت دهی ذهن آن‌ها به اصول دین و فروع دین و عادت دادن آن‌ها به عفت و راستگویی واجبتر است (کاشف الغطاء، [بی‌تا]: ۱۵۷).

براساس آیه مذکور بر ولی واجب است که اهلش را از آتش نگاه‌دارد و پیش از بلوغ آنان را برای فرمانبری خدا آماده کند؛ و به خداوند و تعالیم الهی نزدیک بکند؛ و برای این هدف از روش‌های مختلفی همچون تشویق و ترساندن و تأدیب و وعده دادن استفاده کند (صدر، ۱۴۰۳ق: ۱۲۶). تمام عبارات فقها به بیان صریح و روشن شامل تربیت جنسی کودکان در زمینه تحفظ آنان از دیدن و شنیدن مسائل جنسی، دیده شدن اندام‌های خصوصی و جنسی و لمس و نظر و کلیه اموری که مرتبط با تربیت جنسی آنان است و موجب آگاهی زود هنگام آنان با مسائل جنسی می‌گردد نیز خواهد بود.

۲-۱. وجوب استیذان کودکان برای ورود به اتاق والدین

آیه ۵۸ سوره نور، می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ». در این آیه، از اوقات سه‌گانه - پیش از نماز فجر، زمان درآوردن لباس‌های معمولی در نیم‌روز، پس از نماز عشاء - با عنوان «عورت» نام برده شده است. زمان‌هایی که سزاوار است پوشانده شوند؛ زیرا مردم در این سه زمان معمولاً لباس‌های خود را در می‌آورند و اوقات خلوت زن و مرد است (اعراف)، ۱۳۹۶: ۱۲۲/۲۶). با توجه به خلوت نمودن والدین در این زمان‌ها به‌صورت معمول، بنابراین خود این زمان‌ها به‌خودی خود موضوعیت ندارند و در هر زمان دیگری که زمان خلوت والدین باشد، حکم آیه کریمه که وجوب استیذان است تکرار خواهد شد.

با توجه به مکلف نبودن فرزندان نابالغ حکم استیذان نسبت به آن‌ها سه احتمال دارد؛ ۱. این حکم نابالغین را به تمرین که یک امر عرفی عقلایی است ارشاد می‌نماید (مقداد، ۱۴۱۴ق: ۲۲۴/۲؛ نجفی، ۱۴۰۴ق: ۸۳/۲۹). بنابراین طبق این سخن نابالغین وظیفه‌ای نداشته، بلکه اولیا نسبت به فرمان دادن اولاد به استیذان وظیفه دارند؛ تا غرض تأدیبی و تمرینی حاصل گردد (انصاری، ۱۴۱۵ق: ۳/ ۵۰۵؛ کاشانی، ۱۳۲۷: ۳۰۱). استیذان برای غیربالغین همانند بالغین واجب است (طبرسی، ۱۳۷۲: ۲۴۳/۷؛ حلی، ۱۳۸۸: ۵۷۴/۲). این ادله به امر مولوی شرعی دلالت دارند، اما به‌واسطه مکلف نبودن نابالغ، مفاد امر استحبابی خواهد بود (اردبیلی، بی‌تا، ج ۲: ۵۰۵). قدر متیقن از وظیفه والدین در این آیه، لزوم تحفظ و مراقبت‌های تربیتی است. یعنی والدین باید نسبت به اوقات خلوت خود و نیز مخفی نگاه‌داشتن ارتباط جنسی‌شان مراقبت نمایند. خواه این تحفظ و مراقبت با آموزش استیذان تحقق پذیرد یا با اقدامات دیگری همچون قفل نمودن در اتاق توسط خودشان.

۳-۱. منع آمیزش جنسی در مقابل کودکان

شمار بسیاری از روایات دلالت بر نهی از آمیزش جنسی در برابر کودکان دارند، در روایتی از امام صادق^۷ که شیخ کلینی در باب «بَابُ كَرَاهِيَةِ أَنْ يُوَقَّعَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ وَ فِي الْبَيْتِ صَبِيٌّ»، اینگونه از پیامبر اکرم^۹ نقل می‌فرمایند: «سوگند به کسی که جانم در دست اوست؛ اگر کسی با همسرش درآمیزد و در اتاق کودکی بیدار باشد که آنان را ببیند و سخن گفتن و صدای نفس ایشان را بشنود، هرگز رستگار نمی‌شود. اگر پسر باشد، مردی زناکار و اگر دختر باشد، زنی زناکار می‌شود» (کلینی، ۱۳۸۷: ۵/۵۰۰).

این حدیث و برخی دیگر از احادیثی که در این باب مورد بررسی قرار گرفته است؛ به لحاظ سند دارای ضعف است، ولی اگر قائل به وثاقت صدور باشدیم، مویدات و قرائن بسیاری را می‌توان در این مورد ملاحظه کرد. جدای از اینکه می‌توان از قاعده تساهل و تسامح در ادله سنن بهره برد. (حلی، [بی‌تا]: ۲۷) از لحاظ محتوایی این حدیث، اشاره به آثار وضعی عدم توجه در مسایل زناشویی است که اولین آثار این عدم توجه به تحفظ و پیشگیری از دیدن صحنه‌های جنسی و آشنایی با آن، منجر به انحرافات اخلاقی کودک می‌شود.

در روایتی دیگر نیز از امام صادق^۷ در کتاب کافی روایتی در این موضوع نقل شده است: «أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، عَلَيْهِ السَّلَامُ، يَقُولُ: لَا يُجَامِعُ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ وَ لَا جَارِيَتَهُ وَ فِي الْبَيْتِ صَبِيٌّ فَإِنَّ ذَلِكَ مِمَّا يُورِثُ الزَّنى» (طوسی، ۱۳۶۵: ۴۱۴/۷). بیت، به مفهوم اتاق خلوت است و تعبیر «لا یجامع» در این روایت، بر حرمت دلالت دارد (اعرافی، ۱۳۹۶: ۲۶/۷۹). البته به تناسب حکم و موضوع می‌توان گفت اگر کودک خارج از اتاق خلوت باشد، ولی باز مجامعت در معرض نگاه و شنیدن او باشد، نهی مذکور، شامل آن نیز خواهد شد. این اتفاق یک زمینه بسیار قوی برای وقوع در ورطه انحراف جنسی است. بنابراین حرمت این عمل خیلی بعید نیست. بنابراین عدم تحفظ بزرگترها هنگام آمیزش جنسی، مقدمه موصله کودک به گناه خواهد بود. پس بسیار دشوار است که این نهی را حمل بر کراهت شدید کرده (کویتي و ابراهیمی، ۱۴۰۱).

۲. سازوکارهای فقهی اصل تحفظ بر مبنای نصوص تربیت جنسی

به منظور اثبات وجوب تحفظ کودکان در امور جنسی، با استفاده از سازوکارهای ذیل، استدلال می‌شود:

۲-۱. قیاس اولویت تحفظ کودک به برخی مصادیق تربیت جنسی

روایات زیادی در زمینه تربیت جنسی کودکان و همچنین حدود و ثغور رعایت محدوده با دیگران برای کودکان وارد شده است، از جمله، این روایت از امام رضا^{علیه السلام} است که می‌فرمایند: «زن لازم نیست سرش را از پسر بچه بپوشاند تا زمانی که آن پسر بچه به سن بلوغ برسد» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۲۰/۲۲۹).

شیخ انصاری، ضمن بررسی روایت مذکور در کنار سایر مستندات روایی و قرآنی، بیان می‌دارد: نگاه کودک ممیز هم به زنان جایز نیست و اکثر اصحاب حکم آن را همانند بالغ در نظر گرفته‌اند؛ زیرا در وجود چنین کودکی غلیان شهوت و شوق و تحریک وجود دارد؛ از این رو بر ولی و سرپرست واجب است که از وقوع چنین امری جلوگیری کند و کودک خود را از نگاه کردن منع کند و همچنین بر زن نامحرم واجب است که خود را در برابر او بپوشاند (انصاری، ۱۴۱۵: ۶۰). در این استدلال بر والدین فرض و واجب شده است که کودک خود را از دیدن آن صحنه و منظره منع و جلوگیری کنند. در حقیقت در این نوع اندیشه تکلیفی تربیتی آن هم در امور جنسی برای والدین تعریف شده است. این امر صریحاً بیان گر وجوب تحفظ کودک از دیدن صحنه‌هایی است که در شکل‌گیری شخصیت و اخلاقیات او اثرگذار خواهد بود.

آیت الله خویی، نیز در ذیل پرداختن به احکام موجود در دو روایت فوق که جزء اعمالی هستند که ماهیت جنسی و شهوانی دارند؛ بر تمام مکلفان فرض و واجب می‌داند که برای منع فرزندان از انجام این اعمال جنسی، هر اقدامی را انجام دهند. ایشان در بخشی از کتاب خود در بررسی این روایت و روایات مشابه در ذیل آیه ۳۱ سوره نور، بیان می‌کند؛ حکم به عدم جواز یا جواز کشف سر، در برابر غیربالغ (ممیز و غیرممیز) مربوط به غیر موردی است که ما نسبت به میغوضیت آن مورد، نزد شارع علم داریم و می‌دانیم که وقوع آن نزد شارع مذموم است. بنابراین در این مورد فرقی ندارد که مرتکب آن بالغ باشد یا نباشد (خویی،

۱۴۱۸ق: ۷۱/۳۲). ایشان به صراحت در مورد عدم فعلیت یک ناپهنجاری جنسی، حکم به وجوب منع و جلوگیری از آن، از طریق سخن یا راهکارهای عملیاتی توسط تمام مکلفان می‌کند. این بیان به صراحت بر منع و جلوگیری از ابتلا به انحراف جنسی و فراهم نکردن زمینه‌های گمراهی کودکان دلالت می‌کند.

قیاس اولویت عبارت از آن است که فرع در مقایسه با اصل اولی به حکم باشد؛ چون علت حکم در فرع قوی‌تر از اصل است که به علت حکم «جامع» گفته می‌شود (جمعی از نویسندگان، ۱۴۰۰: ۲۳۰؛ قمی، ۱۳۹۵: ۴۷۱/۱). جمیع فقه‌های امامیه با اعمالی که در آن‌ها منجر به غلیان شهوت در غیرمحل حلال خود گردد مخالفت دارند. (نجفی، ۱۳۶۹، ج ۳۰: ۳۴) کشف موی سر در برابر کودک چه بالغ و چه غیربالغ که منجر به غلیان و تحریک شهوت و جلب توجه پسر بچه شود، از نظر فقهی حرام است. در حقیقت، جامع، در این موضوع غلیان و تحریک شهوت کودک است. دیگر مواردی که کودک را در معرض آشکارشدن زودهنگام امیال جنسی و غلیان شهوت پیش از موعد آن قرار دهد، قوی‌تر از کشف سر زن نامحرم در برابر کودک می‌باشد؛ زیرا زمانی که کشف سر، در برابر کودکی که منجر به توجه کودک به جنس مخالف و غلیان شهوت در او بشود حرام باشد، به طریق اولی نمایش تصاویر و فیلم‌های نامناسب به کودک و بی‌توجهی در به کارگیری از شبکه‌های اجتماعی چون فضای مجازی که مملو از صحنه‌های ارتباط نامحرم با یکدیگر است، توسط کودک و دیگر مواردی که ناشی از عدم رعایت حق کودک بر آشکار نشدن امیال جنسی او پیش از بلوغ و بلوغ زودرس می‌باشد نیز دارای حرمت و منع شرعی خواهد بود.

۲-۲. کشف مناط «تحفظ کودک» در تربیت جنسی

مناط، در اصطلاح اصولیان عبارت است از «علت»، هرگاه گفته شود: مناط حکم، مقصود علت حکم است (ملکی، ۱۳۷۹: ۲؛ ۱۸۳). این اصطلاح را محقق حلی، در کتاب معتبر، به کار برده و منظور از آن، این است که قطعاً بدانیم علت حکم، وصفی است معین و سایر اوصاف در آن دخالتی ندارند. محقق حلی معتقدند: «هرگاه بپرسند: در حال نجاست نماز خوانده‌ام تکلیف چیست؟ و جواب می‌شوند: نماز را دوباره بخوان، به‌خوبی واضح است که علت دوباره نماز خواندن چیزی جز نجاست تن و بدن نیست و خصوص شخص، نماز معین، هویت و اوصاف دیگر در مسئله موثر نیست» (حلی، ۱۴۰۳ق: ۱۸۴/۴).

اولین تعریف فقه‌های امامیه برای تنقیح مناط، عبارت است از جمع کردن بین اصل و فرع، گاهی به دلیل عدم فارق است که به آن تنقیح مناط گویند. پس اگر تساوی اصل و فرع در همه جهاتی که به علت حکم مربوط می‌شود محرز شد، تسری و تعدی حکم از اصل به فرع جایز است و در غیر این صورت جایز نیست (حلی، ۱۴۰۳ق: ۱۸۵/۴). در وافیة فاضل تونی نیز آمده، هنگامی که عدم مدخلیت بعضی از اوصاف و ویژگی‌ها در علت حکم کشف شود و به همین دلیل حذف شده، به بقیه اوصاف تعلیل شود، به این کار تنقیح مناط قطعی گویند (تونی، ۱۴۱۵ق: ۲۳۸). همچنین تنقیح مناط در نزد فقها، شناسایی علت حکم از کلام شارع، از راه حذف ویژگی‌های غیر دخیل در حکم محسوب می‌گردد (هاشمی شاهرودی، ۱۴۲۶ق: ۷۴۴/۲). در بحث «تحفظ کودک» می‌توان براساس روایات و آرای فقهی موجود در بحث تربیت جنسی که دلالت بر آشکار نشدن میل جنسی کودک دارد؛ تنقیح مناط انجام داد.

یک‌دسته از روایات تربیت جنسی کودک، ادله عدم مباشرت با عورت کودکان بعد از شش سالگی است. این دسته از روایات بر نهی و عدم دستکاری و مباشرت با عورت کودکان، بعد از ۶ سالگی دلالت دارند، یکی از این روایات، روایت محمدبن یحیی است، «روی محمد بن یحیی الخزاز، عن غیاث بن ابراهیم، عن جعفر بن محمد، عن أبیه: قال: قال علی علیه‌السلام: مباشرة المرأة ابتها إذا بلغت ست سنین شعبه من الزنا» (صدوق، ۱۴۱۳ق: ۴۳۶/۳؛ طبرسی، ۱۴۱۲ق: ۲۳۳؛ حرعاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۰/۲۳۰) بر اساس این روایت، دست زدن و ملاصقت با آلت دختر شش ساله، مخصوصاً در هنگام حمام کردن و دستشویی نهی شده است. از آنجایی که غالباً چنین کارهایی به وسیله مادر صورت می‌گیرد، روایت به این نکته تأکید دارد که بعد از شش سالگی دختر بچه از این کارها اجتناب کنید. تعبیر «شعبه من الزنا» آنچه در روایات مورد توجه است؛ دوری از تماس با آلت کودک به منظور پیشگیری از انحرافات جنسی است. این عمل را تعیداً، زنا بر می‌شمارند، بنابراین از نظر دلالتی روایت بر حرمت مباشرت با

آلت بچه پس از شش سالگی دلالت می‌کند. به‌طور قطع، مورد حکم در جایی است که هیچ گونه قصد ملاعبه و گناه در تماس با آلت کودک نباشد و الا این عمل قطعاً حرام است. علما در مورد این روایت نظرات مختلفی ارائه کرده‌اند:

۱. در «انوار اللوامع» مقصود از مباشرت، مباشرت با آلت کودک دانسته شده است (بحرانی، [بی‌تا]: ۳۶۸/۱۰).
۲. آیت الله زنجانى، تعلیل اختصاص حکم به مباشرت با آلت بچه، می‌کنند: این معنا با معنای لغوی مباشرت، متقارب و با حکم آن که شعبه من الزنا است تناسب دارد، زیرا این کار از مقدمات مجامعت حرام است که تنزیلاً زنا به حساب آمده است (شیرازی زنجانى، ۱۴۱۹ق: ۸۲۰/۳).

۳. مرحوم بروجردى در ذیل این روایت آورده است: «لایخفى ما فى هذه الرواية فان مباشرة المراه ليست بحرام الا ان يكون المراد المساحقه و لايبعد ان يكون صحيحه المراه البته او مباشرة المراه ابنها» (بروجردى، ۱۳۸۶: ۲۵/۶۴۶).
 قدرمتیقن، از این روایت دلالت بر نهی از بازی کردن و دست زدن به آلت کودک است؛ که اگر حمل بر حرمت نگردد حمل بر کراهت خواهد شد. براین اساس می‌توان براساس کشف مناط «تحفظ کودک» به تعمیم حکم به جمیع مواردی که تحفظ و عدم تحریک کودک را شامل می‌شود قائل شد. می‌توان مناط این آیه شریفه را «ضرورت محفوظ ماندن کودکان» یا «جلوگیری از تحریک شهوت کودکان» دانست؛ زیرا معیاری که در لزوم اجتناب مادر از تماس با آلت دختر بچه شش ساله است، پیشگیری از تحریکات و انحرافات جنسی است و این امر در دیگر افراد، اعم از پدر و مادر و مردان و زنان دیگر جریان داد. چنان‌که شامل پسر بچه، هم می‌شود. در واقع، ذکر حکم در رابطه با مادر به‌دلیل انحصار حکم در او نیست، بلکه تأکید بر ترک کاری است که غالباً به‌وسیله مادر نسبت به دختر انجام می‌شود. به‌منظور پیشگیری از تحریک جنسی و انحرافات مترتب بر آن دلالت دارد (فیض کاشانی، ۱۴۰۶ق: ۴۸۹/۲۲؛ نجفی، ۱۴۰۴ق: ۸۴/۲۹؛ شیرازی زنجانى، ۱۴۱۹ق: ۸۲۰/۳).

تنقیح مناط از نگاه امامیه یکی از عوامل توسعه حکم از موضوعی به موضوع دیگر و از نگاه اهل سنت، یکی از راه‌های کشف علت، در باب قیاس است. تنقیح مناط عبارت است از اینکه ملاک حکم در اصل بدون این که شارع آن را در دلیل ذکر کرده باشد کشف شود و یا اینکه ثابت شود همان ملاک در فرع نیز وجود داشته و هیچ مانع یا مزاحم قوی‌تر از آن در کلام نیست و اینکه ممانعت شارع از جعل این حکم در فرع قبیح باشد (لجنة الفقه المعاصر، ۱۴۴۴ق: ۱۹۹).

وقتی مناط «تحفظ کودک» را در نظر گرفتیم از طریق تنقیح مناط آن را به فرع؛ یعنی کلیه اموری که منجر به تحریک جنسی کودک و آشنایی او با مظاهر و مسائل جنسی می‌گردد؛ در موضوع تربیت جنسی کودک تسری می‌دهیم؛ به این شکل که از طریق دقت در نص و فهم عرفی در می‌یابیم، ملاک حکم «وجوب محفوظ ماندن میل جنسی کودک تا زمان امکان ازدواج» است. این ملاک در فرع، یعنی «کلیه اموری که در تربیت جنسی کودک باید ملاحظه شود» نیز وجود دارد؛ و هیچ مانع و مزاحم قوی در کلام فقها و نصوص شرعی در این تسری و توسعه وجود ندارد؛ و نیز ممانعت شارع از تسری حکم به فرع وجود ندارد. براین اساس، به نتیجه تنقیح مناط «تحفظ کودک در امور جنسی» در موضوع تربیت جنسی می‌رسیم.

مناط در نظر گرفته شده «تحفظ کودک» است و این مناط در عصرها و زمانه‌های گوناگون و عرف‌ها و فرهنگ‌های مختلف، قابل تغییر نیست. امروزه با تغییر سبک زندگی و تغییر فرهنگ عمومی جامعه، همچنان نیاز به تحفظ کودک هست به‌ویژه اینکه مصادیق تحریک جنسی کودکان از جمله صحنه‌های موجود در شبکه‌های اجتماعی و کتاب‌ها و... بیشتر شده و بر والدین واجب است که کودک را از مواجهه با این مصادیق و مطلع شدن زود هنگام از مسائل جنسی و در نتیجه تحریک جنسی آنان محفوظ بدارند، تا از آن‌ها را از انحرافات اخلاقی حفظ کنند به‌ویژه این که سن ازدواج و بلوغ اقتصادی و اجتماعی جوانان نسبت به گذشته افزایش یافته است.

۳-۲. اجرای قاعده «دفع منکر» در تربیت جنسی

مقصود از دفع منکر، این است که مکلف با قول یا عمل خود قبل از این که شخصی مشغول به منکر یا مشغول انجام مقدمات منکر، شود ممانعت گردد. همانطور که مقصود از دفع منکر آن است که بعد از اشتغال دیگران به انجام منکر، از ادامه

انجام آن جلوگیری شود (جمعی از نویسندگان، ۱۴۰۰: ۲۰). بر همین اساس گفته شده که دفع منکر مانند رفع آن واجب است (انصاری، ۱۳۴۵: ۱۴۱/۱).

قاعده وجوب دفع منکر متضمن حرمت اقدام به زمینه‌سازی ارتکاب منکر از سوی دیگران و وجوب اقدام به پیشگیری از ارتکاب منکر به وسیله آن‌ها می‌باشد و از جهات گوناگونی با قواعد حرمت اعانت بر إثم و امر به معروف و نهی از منکر تمایز دارد. این قاعده به معنای لزوم جلوگیری از وقوع یک عمل حرام یا منکر است. این وجوب ابعاد مختلفی دارد، قاعده دفع منکر جنبه پیشگیرانه دارد. شامل اقداماتی است که از ابتدا مانع از بروز منکر شود. همچنین شامل اقداماتی است که اگر منکر در حال وقوع باشد، آن را متوقف کند.

قاعده مذکور در عداد قواعدی قرار می‌گیرد که می‌تواند چارچوب سیاست جنایی اسلام در مقابله با بزه و انحراف را روشن سازد. اندیشمندان اسلامی نسبت به قاعده مزبور و حدود و ثغور آن، موضع یکسانی ندارند، ولی بسیاری از ایشان مستند به آیه وقایه، بر اعتبار جریان قاعده در قلمرو خانواده تأکید ورزیده‌اند. (حاجی ده‌آبادی و اکرمی، ۱۳۹۶: ۲۶). یقیناً عدم توجه به تربیت جنسی کودک و بی‌توجهی نسبت به آشکار نشدن میل جنسی کودک قبل از سن بلوغ و ازدواج و عدم تحفظ او از مسائل جنسی، یکی از مواردی است که زمینه‌ساز برانگیختن شهوت کودک و تمایل او به امور جنسی می‌شود. چنان‌که متأسفانه امروزه، برخی از نوجوانان درگیر مفاسد اخلاقی چون خودارضایی، همجنس‌بازی، بلوغ زودرس و انحرافات دیگر اخلاقی و جنسی هستند که آینده مادی و معنوی و اخلاقی آن‌ها را با تهدید جدی روبه‌رو می‌کند. بنابراین بر مبنای قاعده دفع منکر می‌بایست از بی‌توجهی والدین و هریک از مسلمین و حاکمیت اسلامی در بی‌توجهی در تربیت جنسی کودکان و پیشگیری از آگاهی‌های جنسی غیر لازم کودک و جلب توجه او به مسائل جنسی و عدم توجه به ملاک تحفظ در تربیت جنسی کودکان که زمینه‌ساز انحرافات بسیار و اضمحلال فرهنگ اسلامی و اخلاقی خانواده و تباهی آینده جوانان است، خودداری نمود.

۴-۲. سیره متشرعه در تحفظ کودکان از امور جنسی

سیره متشرعه، عبارت است از میل و گرایش عام، در نزد متدینان به‌سوی سلوک و رفتاری معین، بدون اینکه نقشی برای شرع در تکوین آن‌ها باشد (صدر، ۱۴۲۱ق: ۱۴۲/۲). سیره متشرعه، در صورتی، حجیت خواهد داشت و قابل استدلال است که هم بنای عملی اهل یک شریعت بر آن کار اثبات شود و هم جریان داشتن آن سیره عملی تا زمان معصومین و رد نکردن آن توسط لازم است. سیره متشرعه با وجود شرایط حجیت، به‌طور مستقل نشان‌دهنده دیدگاه معصوم است (صدر، ۱۴۱۸: ۲۳۸/۹). به تعبیر دیگر، متشرعه در اعمال‌شان بر چیزی اتفاق داشته و به آن ایمان داشته باشند ولو ارتکاز به نکته‌ای که در ذوق و قریحه تمام متشرعه موجود است، به‌طوری که اگر کسی با این شیوه مخالفت کند از سوی آن‌ها مورد ملامت و مذمت واقع می‌شود. بنابراین، سیره اعم از رفتار و سلوک خارجی است. برخی آن را شامل مرتکبات هم می‌دانند اگر چه هنوز به جهت عدم تحقق موضوعش بالفعل، در رفتار خارجی ظاهر نشده باشد (صدر، ۱۴۱۲ق: ۲۳۴/۴).

راه و روش همیشگی افراد دیندار، بر این اصل استوار است که والدین باید مانع از انحراف و ارتکاب قبایح فرزندان خود شوند و حتی تأدیب و تعزیر آن‌ها بر عهده والدین است (نجفی، ۱۴۰۴ق: ۳۸۸/۲۱؛ انصاری، ۱۴۱۵ق: ۲۵۶/۱). در اثبات وجود این سیره متشرعه، فقها می‌گویند: بر ولی لازم است که از کودک خود در برابر آنچه باعث فساد اخلاق یا ضرررسانی به عقائدش می‌شود، صیانت و نگهداری کند؛ چراکه این صیانت از مهمترین جهات ولایت ولی بر فرزند خود است و این ولایت تنها برای همین مراقبت و صیانت تشریع شده است، پس قیام و اقدام به آن لازم است و علت و مقتضی چنین الزامی سیره متشرعه به جامانده از گذشته است (سبزواری، ۱۴۱۳ق: ۳۱/۲).

حکم مستفاد از سیره متشرعه، در باب تحفظ کودک از مواجهه زودهنگام با امور و محرک‌های جنسی، در اصل ناظر به رجحان و مطلوبیت این نوع مراقبت است؛ یعنی بنای عملی متشرعه بر صیانت و پیشگیری، دست‌کم دلالت بر پسندیدگی و ترجیح این رفتار دارد. با این حال، هرگاه مورد به‌گونه‌ای باشد که خوف عقلایی ترتب مفسده یا انحراف برای کودک احراز شود، مفاد این بنای عملی از حد رجحان فراتر رفته و به الزام شرعی می‌رسد؛ زیرا در چنین فرضی، ترک مراقبت به معنای در معرض

ضرر یا فساد قرار دادن کودک است و دفع ضرر و مفسده محتمل معتدبه، مطلوب الزامی خواهد بود (صدر، ۱۴۱۸ق: ۹/ ۲۳۸؛ بجنوردی، ۱۳۹۳ق: ۳۰۰/۱؛ نراقی، ۱۴۱۷ق: ۳۷۱/۱).

منظور از «الزام» در اینجا الزام شرعی است؛ یعنی حکم تکلیفی وجوب (در برابر احکام غیرالزامی مانند استحباب) نه صرف توصیه اخلاقی یا هنجار عرفی. در اصطلاح اصولی، وجوب همان حکم الزامی است که مخالفت با آن، ترک مأموریه و خروج از امتثال محسوب می‌شود (مظفر، ۱۴۲۲ق: ۸۳/۱؛ خراسانی، ۱۴۰۹ق: ۸۶/۱). اگر «الزام» به معنای وجوب باشد، مبنای فقهی آن (در فرض احراز خوف عقلایی ضرر یا مفسده) چند پایه روشن دارد؛ نخست قاعده لاضرر؛ بدین بیان که هرگاه ترک تحفظ، زمینه ورود ضرر قابل اعتنا (اخلاقی، روانی و تربیتی) را فراهم آورد، به مقتضای نفی ضرر، ابقای چنین وضعیت ضرری مردود است و دفع آن بر عهده ولی لازم می‌شود (انصاری، ۱۴۱۵ق: ۳۲۷/۲؛ مکارم شیرازی، ۱۴۲۱ق: ۲۴۵/۱). دوم، لزوم دفع مفسده و صیانت در قلمرو ولایت ولی؛ زیرا فقها در تبیین مسئولیت ولی نسبت به طفل، بر وظیفه جلوگیری از انحراف و صیانت از آنچه موجب فساد اخلاق یا تزلزل اعتقادی کودک می‌شود تصریح کرده‌اند و آن را از شئون مهم ولایت دانسته‌اند. بنابراین، در موارد خوف عقلایی، تحفظ از سنخ تکلیف ولایی لازم خواهد بود (نجفی، ۱۴۰۴ق: ۳۸۸/۲۱؛ انصاری، ۱۴۱۵ق: ۲۵۶/۱؛ سبزواری، ۱۴۱۳ق: ۳۱/۲).

بر این اساس، جمع‌بندی آن است که سیره متشرعه نسبت به تحفظ، در مرتبه نخست رجحان تربیتی را می‌رساند و در فرض تحقق خوف عقلایی ضرر یا مفسده، با اتکاء به لاضرر و دفع مفسده در حوزه ولایت ولی، به وجوب شرعی منتهی می‌شود (بجنوردی، ۱۳۹۳ق: ۳۰۰/۱؛ نراقی، ۱۴۱۷ق: ۳۷۱/۱). یقیناً همه متشرعه و غیرتمندان راضی نمی‌شوند که کودکان در سنین آغازین زندگی خود با مفاهیم و مسائل جنسی و تحریک شهوات آشنا گردد. کودکی که قبل از فراهم شدن زمینه‌های ازدواج با این مفاهیم آشنا گردد یقیناً مستعد گرایش به انحرافات جنسی و اخلاقی و مشکلات جدی در زندگی آینده خواهد بود که این امر مبعوض متشرعین است.

بحث

برخلاف مطالعات پیشین که تحفظ در تربیت جنسی کودک را به صورت پراکنده و موردی بررسی کرده‌اند، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که «ملاک تحفظ» به عنوان یک اصل راهبردی در فقه تربیتی، می‌تواند در قالب یک الگوی جامع سه‌بعدی ارائه گردد. این الگو با تلفیق مستندات فقهی و یافته‌های روانشناختی، چارچوبی نظام‌مند برای مدیریت تربیت جنسی کودک در عصر حاضر ارائه می‌دهد.

الگوی سه‌بعدی تحفظ در تربیت جنسی کودک

چنانکه ملاحظه شد، مطالعه نظام‌مند منابع فقهی و یافته‌های روانشناختی نشان می‌دهد که ملاک تحفظ در تربیت جنسی کودک را می‌توان در قالب یک الگوی جامع سه‌بعدی تبیین نمود. این الگو مبتنی بر رویکردی پیشگیرانه، تربیتی و محیط‌ساز است که هر یک از ابعاد آن به صورت هماهنگ و متعامل عمل می‌نمایند.

۱. تحفظ سلبی (صیانت و مراقبت پیشگیرانه)

این بُعد بنیادی‌ترین سطح الگوی تحفظ را در مصون‌سازی کودک ایفا می‌نماید. تحفظ سلبی ناظر به مجموعه اقدامات فعالانه و پیشگیرانه‌های است که هدف اصلی آن ایجاد ایمنی کودک در برابر مواجهه ناپهنگام با محرک‌ها و مفاهیم جنسی است. از منظر روانشناسی رشد، مواجهه زودهنگام کودک با محرک‌های جنسی می‌تواند پیامدهای زیان‌باری به دنبال داشته باشد. بر اساس نظریه مراحل رشد روانی-جنسی فروید، بیداری زودرس غریزه جنسی پیش از رسیدن به مرحله بلوغ، می‌تواند به تثبیت روانی و انحرافات جنسی در آینده بینجامد. پژوهش‌های معاصر نیز نشان می‌دهند که قرار گرفتن کودکان در معرض محتوای جنسی، با افزایش خطر بلوغ زودرس، کاهش رضایت جنسی در بزرگسالی و شکل‌گیری نگرش‌های ناسالم نسبت به مسائل جنسی مرتبط است. در منابع فقهی، ادله متعددی بر وجوب این بُعد از تحفظ دلالت دارند. آیه استیذان (نور، ۵۸) به صورت صریح

بر لزوم حفظ حریم خصوصی والدین تأکید می‌نماید. در تفسیر این آیه، علامه طباطبایی در المیزان تصریح می‌کند: «مراد از اوقات سه‌گانه، زمان‌هایی است که افراد معمولاً در حال استراحت و خلوت هستند و باید حریم آنان محفوظ بماند» (طباطبایی، ۱۳۷۸: ۱۵/۱۳۶). افزون بر این، روایات متعددی از مجامعت در حضور کودک نهی کرده‌اند. از پیامبر اکرم ۹ نقل شده است: «اگر مردی با همسرش درآمیزد و در اتاق کودکی بیدار باشد که آنان را ببیند یا صدایشان را بشنود، هرگز رستگار نخواهد شد» (کلینی، ۱۳۸۷: ۵۰/۵). این روایت به وضوح بر حساسیت مواجهه مستقیم کودک با صحنه‌های جنسی تأکید دارد. مصادیق کاربردی در عصر حاضر نظارت فعال بر استفاده کودکان از فضای مجازی و بازی‌های رایانه‌ای، کنترل و پالایش برنامه‌های رسانه‌ها و فیلم‌های در دسترس کودک، آموزش حریم‌شناسی به کودکان و تعیین حدود ارتباطی با نامحرمان، نظارت بر انتخاب همسالان و محیط‌های اجتماعی کودک است.

۲. تحفظ ایجابی

این بُعد نقش اصلی الگوی تحفظ را ایفا می‌نماید و ناظر به فرآیند نظام‌مند توانمندسازی کودک از طریق آموزش‌های متناسب با سن و سطح رشد شناختی است. بر خلاف بعد سلبی که بر منع و پیشگیری تأکید دارد، تحفظ ایجابی بر ارتقای ظرفیت‌های درونی کودک و تقویت مهارت‌های خودمراقبتی تمرکز دارد. آیه وقایه (تحریم: ۶) به عنوان اصلی کلان، وظیفه تربیت دینی فرزندان را بر عهده والدین قرار می‌دهد. همچنین، سیره معصومین در تعلیم تدریجی مسائل دینی، الگویی کاربردی برای تربیت جنسی ارائه می‌دهد. روایتی از امام صادق ۷ مبنی بر آموزش نماز به کودکان در هفت سالگی و الزام آنان در ده سالگی (حلی، ۱۴۰۳: ۲۲/۳)، نشان‌دهنده توجه شریعت به تربیت تدریجی و متناسب با سن کودک است. بر اساس نظریه رشد شناختی پیاژه، کودکان در مراحل مختلف رشد، توانایی‌های شناختی متفاوتی دارند. در مرحله عملیات عینی (۷-۱۱ سالگی)، کودک توانایی درک مفاهیم انتزاعی را ندارد، بنابراین آموزش مسائل جنسی باید به صورت ملموس و غیرمستقیم ارائه شود (پیاژه، ۱۹۹۹: ۴۵).

۳. تحفظ محیطی (بستر سازی فرهنگی و زمینه‌سازی اجتماعی)

این بُعد عالی‌ترین سطح الگوی تحفظ را تشکیل می‌دهد و ناظر به ایجاد فضای خانوادگی و اجتماعی مناسب برای رشد سالم غریزه جنسی کودک است. سیره متشرعه همواره بر لزوم ایجاد محیطی عفیف برای رشد کودکان تأکید داشته است. شهید اول در کتاب الدروس می‌نویسد: «بر والدین واجب است که محیط خانه را از هر گونه مفسده اخلاقی پاک نمایند و زمینه رشد فضایل اخلاقی را در فرزندان فراهم آورند» (عاملی، ۱۴۱۷: ۵۸/۲). افزون بر این، قاعده امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک تکلیف اجتماعی، همگان را به ایجاد محیطی سالم و به دور از فساد مکلف می‌سازد. آیت‌الله مکارم شیرازی در استفتائات جدید تصریح می‌کنند: «در شرایط کنونی که کودکان با تهاجم فرهنگی مواجهند، مراقبت از آنان از اهم واجبات است» (مکارم شیرازی، ۱۴۱۷: ۴۵۶/۳).

جدول ۱. الگوی سه‌بعدی تحفظ در تربیت جنسی کودک

ابعاد تحفظ	هدف از تحفظ	مستند / مبنای فقهی-تربیتی	نمونه
۱. بُعد سلبی (پیشگیری و منع)	کاهش مواجهه کودک با محرک‌ها و موقعیت‌های خطرناک	وجوب استیذان (نور، ۵۸): حفظ حریم خصوصی والدین، حرمت مجامعت در حضور کودک در روایات. قاعده لا ضرر و دفع افسد: اولویت منع آسیب‌های قطعی.	مدیریت رسانه و فضای مجازی؛ پرهیز از رفتار جنسی در حضور کودک؛ گزینش محیط و دوستان امن
۲. بُعد ایجابی (تربیت و توانمندسازی)	ایجاد مصونیت درونی آموزش تدریجی، غیرمستقیم و مبتنی بر ارزش‌ها.	آیه وقایه (تحریم، ۶): آموزش تدریجی و رعایت حیا و کرامت کودک در سیره	آموزش حریم شخصی پاسخ ساده و درست به پرسش‌ها؛ آموزش «نه گفتن»
۳. بُعد محیط‌سازی (ایجاد بستر امن)	فراهم‌سازی شرایط مناسب برای رشد سالم کودک	الگودهی والدین؛ سیره متشرعه در عفت‌محوری؛ امر به معروف و نهی از منکر اجتماعی	رعایت پوشش و حدود در خانه؛ تقویت امنیت عاطفی خانواده؛ فرهنگ‌سازی و مراقبت جمعی از کودک

نتیجه‌گیری

مهم‌ترین دستاوردهای این تحقیق را می‌توان در محورهای ذیل خلاصه نمود:

۱. تحفظ در این پژوهش به‌مثابه «سلسله اقدامات پیشگیرانه و مراقبتی تعریف شده که هدف غایی آن، مصون‌سازی روانی-اخلاقی کودک در برابر مواجهه زودهنگام با محرک‌ها و مفاهیم جنسی، و جلوگیری از بیداری نابهنگام غریزه جنسی پیش از رسیدن به مرحله بلوغ طبیعی است». این مفهوم از یکسو مبتنی بر «نظریه رشد تدریجی» در روان‌شناسی تحولی است که بر وفق‌سازی آموزشی با مراحل رشد شناختی-عاطفی کودک تأکید دارد، و از سوی دیگر با «مفهوم وقایه» در فقه اسلامی که دلالت بر صیانت پیشگیرانه از حریم اخلاقی دارد، همخوانی کامل دارد.
۲. این پژوهش نشان داد که وجوب این ساحت تربیتی را می‌توان با استناد به ادله متقن فقهی به اثبات رساند. آیات شریفه‌ای چون «وقایه» (تحريم: ۶) و «استیذان» (نور: ۵۸) و نیز روایات متعددی که از آمیزش جنسی در حضور کودک نهی کرده‌اند (از جمله روایت «یورث الزنا» در الکافی)، همگی بر لزوم مداخله فعالانه والدین در حوزه تربیت جنسی دلالت دارند. این ادله نه تنها بر حرمت مواجهه مستقیم، بلکه بر وجوب ایجاد محیطی امن و عاری از عوامل تحریک‌زا صحه می‌گذارند.
۳. این پژوهش با تحلیل مواردی چون «حرمت مباشرت با عورت کودک پس از شش سالگی» (مستند به روایت «شعبه من الزنا») و «حرمت کشف سر زن در برابر کودک ممیز» به کشف مناطی دست یافته که می‌تواند مبنای توسعه احکام قرارگیرد. بر این اساس، «جلوگیری از تحریک جنسی زودهنگام و پیشگیری از انحرافات اخلاقی ناشی از آن» به‌عنوان علت‌العلل این احکام شناسایی شده است. این مناط، با روش تنقیح مناط، به کلیه مصادیق جدید از جمله: مواجهه با محتوای جنسی در فضای مجازی، بازی‌های رایانه‌ای نامناسب، برنامه‌های تلویزیونی و فیلم‌های غیراخلاقی، کتاب‌ها و مجلات مستهجن، تسری می‌یابد. از این رو، ملاک تحفظ نه تنها یک حکم ثابت شرعی، بلکه اصلی پویا و کارآمد در مواجهه با چالش‌های عصر حاضر است.

با در نظر گرفتن مناط «تحفظ کودک»، از طریق تنقیح مناط آن‌را به فرع؛ یعنی کلیه اموری که منجر به تحریک جنسی کودک و آشنایی او با مظاهر و مسائل جنسی می‌گردد، در موضوع تربیت جنسی کودک تسری می‌دهیم؛ به این شکل که از طریق دقت در نص و فهم عرفی در می‌یابیم ملاک حکم «وجوب محفوظ ماندن میل جنسی کودک تا زمان امکان ازدواج» است، این ملاک در فرع، یعنی «کلیه اموری که در تربیت جنسی کودک باید ملاحظه شود» نیز وجود دارد، و هیچ مانع و مزاحم قوی در کلام فقها و نصوص شرعی در این تسری و توسعه وجود ندارد و ممانعت شارع از تسری حکم به فرع وجود ندارد، براین اساس به نتیجه تنقیح مناط «تحفظ کودک در امور جنسی» در موضوع تربیت جنسی می‌رسیم.

مناطق در نظر گرفته شده، «تحفظ کودک» است و این مناطق در عصرها و زمانه‌های گوناگون و عرف‌ها و فرهنگ‌های مختلف، قابل تغییر نیست. امروزه با تغییر سبک زندگی و تغییر فرهنگ عمومی جامعه، همچنان نیاز به تحفظ کودک هست. به ویژه اینکه مصادیق تحریک جنسی کودکان از جمله صحنه‌های موجود در شبکه‌های اجتماعی و کتاب‌ها و... بیشتر شده و بر والدین واجب است که کودک را از مواجهه با این مصادیق و مطلع شدن زودهنگام از مسائل جنسی و در نتیجه تحریک جنسی آنان محفوظ بدارند.

۴. عدم توجه به تربیت جنسی کودک و بی‌توجهی نسبت به آشکار نشدن میل جنسی کودک قبل از سن بلوغ و ازدواج و عدم تحفظ او از مسائل جنسی، یکی از مواردی است که زمینه‌ساز برانگیختن شهوت کودک و تمایل او به امور جنسی می‌شود. چنان‌که متأسفانه امروزه، برخی از نوجوانان درگیر مفاسد اخلاقی چون خودارضایی، همجنس‌بازی، بلوغ زودرس و انحرافات دیگر اخلاقی و جنسی هستند که آینده مادی و معنوی و اخلاقی آن‌ها را با تهدید جدی روبه‌رو می‌کند. بنابراین، بر والدین، بر یکایک مسلمانان و نیز بر حاکمیت اسلامی لازم است که از کوتاهی و بی‌توجهی در تربیت جنسی کودکان پرهیز کنند؛ یعنی از فراهم‌ساختن زمینه آگاهی‌های جنسی غیرلازم برای کودک و جلب توجه او به مسائل جنسی و نادیده گرفتن معیار «تحفظ» در تربیت جنسی کودکان خودداری نمایند. چه آنکه غفلت از این موارد، زمینه‌ساز بروز انحرافات فراوان، اضمحلال فرهنگ اسلامی و اخلاقی خانواده، و تباهی آینده جوانان خواهد بود.

ملاحظات اخلاقی**پیروی از اصول اخلاق پژوهش**

این پژوهش کد اخلاق را به شماره از کمیته اخلاق دانشکده/دانشگاه دریافت کرده است. نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

مشارکت نویسندگان

جمع‌آوری داده‌ها:؛ تهیه گزارش پژوهش: ...؛ تحلیل داده‌ها:

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

از داوران محترم به‌خاطر مطالعه متن حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- قرآن کریم، ترجمه ابوالفضل بهرام پور.
- احمدی، علی اصغر (۱۳۹۶). روان‌شناسی تربیتی؛ تربیت جنسی کودک و نوجوان. رشد/آموزش مشاور مدرسه، ۱۲(۳)، ۴-۱۱.
- اعراف، علیرضا (۱۳۹۵). درس خارج فقه تربیتی، قم: فقه اهل بیت.
- اعراف، علیرضا (۱۳۹۶). تربیت جنسی، قم: اشراق و عرفان.
- انصاری، مرتضی (۱۴۱۶ق). مکاسب، بیروت: دارالاحیاء التراث.
- جمعی از نویسندگان (۱۴۲۳ق). فرهنگ فقه مطابق فقه اهل بیت علیهم السلام، قم: دائرة المعارف فقه اهل بیت علیهم السلام.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق). وسائل الشیعه. قم: مؤسسه آل البیت.
- حسین پور، سیدکمال؛ میرزامحمدی، محمدحسن و وطنخواه، حمیدرضا (۱۴۰۳). تعیین مفهوم، ابعاد و مولفه‌های تربیت جنسی در قرآن و روایات اسلامی. پژوهش‌های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست، ۶(۳)، ۱۲-۱۴۶.
- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین محمد (۱۳۶۹). المفردات لالفاظ قرآن کریم، تهران: مرتضوی.
- شیرازی زنجانی، سیدموسی (۱۴۱۹ق). نکاح، قم: رای پرداز.
- صدر، محمد باقر (۱۴۱۱ق). ماوراء فقه، بیروت: دارالتعارف للمطبوعات.
- طباطبائی، سید محمد حسین (۱۴۰۱ق). المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- طوسی، محمدبن حسن (۱۴۰۱ق). الخلاف، قم: دفتر انتشارات وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- طوسی، محمدبن حسن (۱۳۸۷ق). المبسوط فی فقه الإمامیه تهران: المکتبه المرتضویه لإحياء التراث الجعفریه.
- طوسی، محمدبن حسن (۱۳۶۵). تهذیب الاحکام، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- عاملی، محمدبن مکی (۱۴۱۷ق). الدرر الشریعیه فی فقه الامامیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- فروید، زیگموند (۱۹۹۲). روانشناسی، تهران: دانشگاه تهران.
- فقیهی، علی نقی (۱۳۸۷). تربیت جنسی: مبانی، اصول و روش‌ها از منظر قرآن و حدیث. قم: مؤسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث.
- فقیهی، علی نقی (۱۳۹۴). تربیت جنسی، تهران: مطالعات حدیث و روانشناسی.
- قبادیان، مسلم، دهقان، سعید و شمخانی، اژدر (۱۳۹۶). تربیت جنسی کودکان و نوجوانان با رویکرد اسلامی بستی برای پیشگیری از جرائم و انحرافات. تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، ۱۰(۳۸)، ۱۶۹-۲۱۰.
- کاشانی، ما محسن (۱۳۸۳). المحجّه البیضاء. قم: جامعه مدرسین.
- کاشف الغطاء، حسن بن جعفر (بی‌تا). سؤال و جواب. نجف: مؤسسه کاشف الغطاء.
- کرکندال، لستر (۱۳۳۱). آموزش جنسی اطفال، تهران: فرانکلین.
- کلینی، محمدبن یعقوب بن اسحاق (۱۴۰۷ق). الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- الکویت، محمد و ابراهیمی، جواد (۱۴۰۱). عدم تحریک جنسی کودکان به مثابه قاعده فقهی. دوفصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات فقه تربیتی، ۹(۱۷)، ۲۴۷-۲۷۷.
- لجنة الفقه المعاصر (۱۴۴۴ق). الفائق فی الاصول، قم: مویه نشر للحوزات العلمیه.
- مجلسی، محمدتقی (۱۴۰۶ق). روضه المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، قم: مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانپور.
- مرویان حسینی، سید محمود (۱۳۹۵). تربیت جنسی در اسلام. مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
- مقدس اردبیلی، احمد بن محمد (بی‌تا). زیاده البیان. تهران: المکتبه الجعفریه.

- مک کوبی وژاکین (۱۹۸۰). سبک های فرزندپروری. تهران: تربیت.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۸). تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- موسوی الخوئی، سید ابوالقاسم (۱۴۱۲ق). مصباح الفقاهه فی المعاملات، بیروت: دارالهادی .
- موسوی سبزواری، سید عبدالاعلی (۱۴۱۳ق). مهذب الأحكام، قم: دفتر آیت الله سبزواری.
- نراقی، احمد بن محمد مهدی (۱۴۲۲ق). مشارق الأحكام، قم: کنگره نراقیین ملامهدی و ملااحمد.
- نجفی، محمدحسن (۱۴۰۴ق). جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، بیروت: دار إحياء التراث العربی.

References

- The Holy Qur'an. Translated by Abolfazl Bahrampour. (in Persian)
- Ahmadi, Ali-Asghar (۲۰۱۷). Educational Psychology: Sexual Education of Children and Adolescents. *Roshd Journal of School Counseling Education*, ۱۶(۳), ۴-۱۱. (in Persian)
- A'rafi, Alireza (۲۰۱۶). *Advanced Jurisprudence Course on Educational Fiqh*. Qom: Fiqh Ahl al-Bayt. (in Persian)
- A'rafi, Alireza (۲۰۱۷). *Sexual Education*. Qom: Eshraq va Erfan. (in Persian)
- Ansari, Murtada (۱۹۹۶). *Al-Makasib*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath. (in Arabic)
- A Group of Authors (۲۰۰۲). *The Comprehensive Dictionary of Fiqh in Accordance with the Jurisprudence of Ahl al-Bayt* (Peace Be Upon Them). Qom: Encyclopedia of the Fiqh of Ahl al-Bayt. (in Arabic)
- Hur al-'Amili, Muhammad ibn Hasan (۱۹۸۹). *Wasa'il al-Shi'a*. Qom: Al al-Bayt Institute. (in Arabic)
- Hosseinpour, Seyyed Kamal; Mirza-Mohammadi, Mohammad-Hassan; & Vatankhah, Hamid-Reza (۲۰۲۴). Determining the Concept, Dimensions, and Components of Sexual Education in the Qur'an and Islamic Narrations. *Comparative Studies in Fiqh, Law and Politics*, ۶(۳), ۱۲-۱۴۶. (in Persian)
- Raghib al-Isfahani, Abul-Qasim Husayn ibn Muhammad (۱۹۹۰). *Al-Mufradat li-Alfaz al-Qur'an al-Karim*. Tehran: Morteza). (in Arabic)
- Shubayri Zanjani, Seyyed Musa (۱۹۹۸). *Marriage*. Qom: Ray Pardaz. (in Persian)
- Sadr, Muhammad Baqir (۱۹۹۰). *Beyond Fiqh*. Beirut: Dar al-Ta'aruf lil-Matbu'at. (in Arabic)
- Tabataba'i, Seyyed Muhammad-Hosayn (۱۹۸۱). *Al-Mizan: Exegesis of the Qur'an*. Qom: Islamic Publications Office. (in Arabic)
- Tusi, Muhammad ibn Hasan (۱۹۸۱). *Al-Khilaf*. Qom: Publications Office Affiliated with the Society of Seminary Scholars of Qom. (in Arabic)
- Tusi, Muhammad ibn Hasan (۱۹۶۷). *Al-Mabsut fi Fiqh al-Imamiyya*. Tehran: Al-Murtazawiyya Library for the Revival of Ja'fari Heritage. (in Arabic)
- Tusi, Muhammad ibn Hasan (۱۹۸۶). *Tahdhib al-Ahkam*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya. (in Arabic)
- 'Amili, Muhammad ibn Makki (۱۹۹۶). *Al-Durus al-Shar'iyya fi Fiqh al-Imamiyya*. Qom: Islamic Publications Office Affiliated with the Society of Seminary Scholars of Qom. (in Arabic)
- Freud, Sigmund (۱۹۹۲). *Psychology*. Tehran: University of Tehran. (in Persian)
- Faqihi, Ali-Naqi (۲۰۰۸). *Sexual Education: Foundations, Principles, and Methods from the Perspective of the Qur'an and Hadith*. Qom: Dar al-Hadith Scientific and Cultural Institute. (in Persian)
- Faqihi, Ali-Naqi (۲۰۱۵). *Sexual Education*. Tehran: Hadith Studies and Psychology. (in Persian)

- Qabadian, Moslem; Dehqan, Saeed; & Shamkhani, Ajdar (۲۰۱۷). Islamic-Oriented Sexual Education of Children and Adolescents as a Foundation for Preventing Crime and Deviance. *Comparative Legal Studies of Iran and the International Community*, ۱۰(۳۸), ۱۶۹-۲۱۰. (in Persian)
- Kashani, Mulla Mohsen (۲۰۰۴). *Al-Mahajjat al-Bayda'*. Qom: Society of Seminary Scholars. (in Arabic)
- Kashif al-Ghita', Hasan ibn Ja'far (n.d.). *Question and Answer*. Najaf: Kashif al-Ghita' Institute. (in Arabic)
- Kirkendall, Lester (۱۹۵۲). *Sex Education for Children*. Tehran: Franklin. (in Persian)
- Kulaynī, Muhammad ibn Ya'qub ibn Ishaq (۱۹۸۷). *Al-Kafi*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya. (in Arabic)
- Al-Kuwaiti, Muhammad; & Ebrahimi, Javad (۲۰۲۲). Non-Stimulation of Children Sexually as a Jurisprudential Rule. *Biannual Journal of Jurisprudential Studies in Education*, ۹(۱۷), ۲۴۷-۲۷۷. (in Persian)
- Committee on Contemporary Fiqh (۲۰۲۳). *Al-Fa'iq fi al-Usul*. Qom: Mo'asseseh Nashr lil-Hawzat al-'Ilmiyya. (in Arabic)
- Majlisi, Muhammad-Taqi (۱۹۸۷). *Rawdat al-Muttaqin fi Sharh Man La Yahduruhu al-Faqih*. Qom: Kushanpour Islamic Cultural Institute. (in Arabic)
- Marviyan Hosseini, Seyyed Mahmoud (۲۰۱۶). *Sexual Education in Islam*. Mashhad: Razavi University of Islamic Sciences. (in Persian)
- Muqaddas Ardabili, Ahmad ibn Muhammad (n.d.). *Zubdat al-Bayan*. Tehran: Al-Ja'fariyya Library. (in Arabic)
- McCoby, E. & Jacklin, C. (۱۹۸۰). *Parenting Styles*. Tehran: Tarbiyat. (in Persian)
- Makarem Shirazi, Naser (۱۹۹۹). *Tafsir Nemuneh**. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya. (in Persian)
- Mousavi al-Khoei, Seyyed Abul-Qasim (۱۹۹۱). *Misbah al-Fiqaha fi al-Mu'amalat*. Beirut: Dar al-Hadi. (in Arabic)
- Mousavi Sabzevari, Seyyed Abd al-A'la (۱۹۹۲). *Muhadhdhab al-Ahkam*. Qom: Office of Ayatollah Sabzevari. (in Arabic)
- Naraqī, Ahmad ibn Muhammad-Mahdi (۲۰۰۱). *Mashariq al-Ahkam*. Qom: Congress of the Naraqī Scholars, Mulla Mahdi and Mulla Ahmad. (in Arabic)
- Najafi, Muhammad-Hassan (۱۹۸۴). *Jawahir al-Kalam fi Sharh Shara'i al-Islam*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. (in Arabic)